

פתרון הבחינה

היסטוריה

קיץ תשע"ט, 2019, שאלון: 22282
מוגש ע"י צוות המורים של "יזאל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

בשאלון זה שני פרקים. על הנבחן לענות על שתי שאלות – שאלה אחת מכל פרק מן השאלות שהנבחן בוחר לענות, חובה לפחות שאלה אחת שיש בה מקור.

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3 (50 נקודות)

שאלה 1- מקור – מדיניות הנאצים בפולין סעיף א'

- שלושה צעדים שנקטו הנאצים כלפי הפולנים, כדי לממש את מדיניות "הסדר החדש":
- 1) העברה בכפייה (טראנספר): הנאצים העבירו עמים שנחשבו "נחותים" כדי ליישב במקומם גרמנים ובכך לאשר לגזע העליון לשלוט בשטח הכבוש. לדוגמא: לאחר שכבשו את פולין, גירשו הנאצים את האוכלוסייה הפולנית במערב פולין, לשטח הגנרלגוברנמן שבמרכז פולין. בשטח שהתפנה במערב פולין, יישבו הנאצים אוכלוסייה ארית.
 - 2) ניצול כלכלי ואנושי של שטחי הכיבוש: התבצע בשטחים בהם חיו עמים שהיו בתחתית ההיררכיה לפי תורת הגזע הנאצית. בשטחים אלו הוקמו מתנות עבודה בכפייה. תעשיינים גרמנים והתעשייה הצבאית הגרמנית הקימה מפעלי ענק בשטח הכבוש, בעיקר בפולין, והפעילה אותם ע"י ניצול המקומיים.
 - 3) המוני עובדי כפיה הועברו מאזורי הכיבוש לגרמניה בכדי לסייע למאמץ המלחמתי.
 - 4) רצח סלקטיבי של קבוצות מקרב האוכלוסייה הכבושה: חיסול שכבת האינטליגנציה, מנהיגים ואנשי צבא בכירים כדי למנוע אפשרות למרד וצמיחה של הנהגה עתידית.
- בשאלה זו ניתן לכתוב גם על: תכנית לבנס-בורן.

שני טיעונים מקטע המקור המבססים את ההצדקה האידיאולוגית למדיניות "הסדר החדש": תפיסת הגזע הנאצית הכתיבה מדרג גזעים יוצרי תרבות, נושאי תרבות והורסי תרבות וזהו גם המדרג שאמור היה לעצב את הסדר העולמי החדש. על הנאצים לכבוש את השטחים, לשלוט בהם באופן מוחלט ולנצל את כל המשאבים בהם לטובתם.

מדרג הגזעים - "אילו היו מסווגים את האנושות לשלושה סוגים...היה ללא ספק אך ורק הארי נציגו של הראשון (מייסדי תרבות)". בציטוט זה באה לידי ביטוי מדרג הגזעים, כפי שהוא מופיע באידיאולוגיה הנאצית. ישנם שלושה גזעים המרכיבים את האנושות: מייסדי תרבות, הם הגזע הארי. נושאי תרבות: עמי מזרח אירופה. הורסי תרבות: השחורים והצוענים. היהודים נחשבים לתת-גזע.

כיבוש וניצול - "בלא אפשרות לנצל בני אדם נחותים, לא היה יכול הארי לעולם לצעוד את צעדיו.. לקראת תרבותו המאוחרת יותר". בציטוט זה ישנה הצדקה למדיניות הסדר החדש. ניצול עמי מזרח אירופה (נושאי התרבות) הוא הכרחי לצורך פיתוח תרבותי של הגזע הארי. התלמיד יכול להביא מן הקטע ציטוטים נוספים.

סעיף ב'

שני צעדים, מתחומים שונים, שנקטו הנאצים כלפי היהודים בפולין לפני הריכוז בגטאות (על התלמיד להציג שניים מאלה):

- 1. המטרה - ריכוז ובידוד היהודים:** הפרדת האוכלוסייה היהודית מן האוכלוסייה הפולנית. **דוגמאות לצעדים:** ריכוז היהודים בערים הגדולות, סימון היהודים בסרטים עם מגן דוד וטלאי צהוב לכל יהודי מגיל 10 וסימון בתי עסק יהודיים. נאסר על יהודים להעתיק את מגוריהם ללא רשות, הוגבלה תנועת היהודים ברחובות, נאסרה נסיעה של יהודים ברכבות ועוד.
- 2. המטרה - חיסול הכלכלה היהודית:** הפחד של הנאצים מהרצון היהודי להשתלט על העולם, הביא אותם לפגוע בהשפעה היהודית על הכלכלה במדינות הכבושות. **דוגמאות לצעדים:** החרמת בתי עסק, מפעלים ודירות של יהודים אמידים. הקפאת חשבונות בנק והגבלה על משיכת כספים. יהודים פוטרו מעבודות בשירות הציבורי ונאסר עליהם לתת או לקבל שירותים מאחרים. תקנות אלו הביאו את רוב הציבור היהודי לידי חרפת רעב עוד לפני הכניסה לגטו.
- 3. המטרה - ניצול כוח העבודה היהודי:** הנאצים שלחו את היהודים לעבודות כפייה לצרכי הרייך. **דוגמאות לצעדים:** יהודים נחטפו לעבודות מזדמנות כמו פינוי הריסות, סחיבת משאות כבדים, שיקום הכבישים ושדות התעופה, עבודה במפעלים ועוד. עם הקמת הגנרל-גוברנאמן, יצאה הוראה לפיה חויבו יהודים בגילאי 12-60 לצאת לעבודות כפייה שונות. מדובר בעבודות פרך שנעשו בתנאים קשים וגרמו לתמותה גבוהה.
- 4. המטרה - פגיעה בחיי הדת, החינוך והתרבות** במטרה לפגוע במורל ובחוסן הנפשי של הקהילה היהודית. **דוגמאות לצעדים:** נסגרה מערכת החינוך היהודית, נאסרה התאספות ציבורית ונאסרה תפילה בציבור.
- 5. המטרה - יצירת עמימות - חוסר ודאות, בחיי היהודים:** הנאצים יצרו בכוונה חוסר ודאות לגבי מצבם של היהודים במטרה לשבור את רוחם של היהודים. **דוגמאות לצעדים:** יהודים נחטפו לעבודות כפייה ואדם שיצא מביתו לא ידע אם ישוב. מעשי התעללות והשפלה ברחוב היו שגרתיים, ויהודים לא ידעו כיצד לנהוג כשפגשו גרמני.

שאלה 2- ביסוס המשטר הנאצי

סעיף א'

שני צעדים מתחום החקיקה וצעד אחד מתחום התעמולה, שנקט השלטון הנאצי עד פרסום חוקי נירנברג:

תחום החקיקה:

- **חוק ההסמכה:** החוק העניק לממשלה (ובפועל להיטלר) את הסמכות לחוקק חוקים ללא אישור הרייכסטאג ובניגוד לחוקה. מדובר כביכול בסמכויות חירום שינתנו לממשלה למשך 4 שנים עד שהשלטון יתייצב. היטלר העביר את החוק לאחר שלא קיבל רוב מספיק כדי להקים ממשלה לבדו. נמאס לו מהצורך ליצור קואליציה עם מפלגות הימין האחרות והוא חיפש דרך חוקית להשיג סמכויות שלטון מוחלטות. (חוק ההסמכה נקרא גם "החוק לביטול מצוקת העם והמדינה"). חוק זה סייע למעבר מדמוקרטיה לנאציזם בכך שביטל את הפרדת הרשויות (לרשות המחוקקת אין סמכות, ביטול החוקה הליברלית של רפובליקת ויימאר, מימוש עקרון המנהיג- הפיהרר מעל החוקה, החוק משמש בסיס חוקי להמשך חקיקה דומה.
- **החוק לשיקום שירות המדינה המקצועי:** החוק אפשר לסלק מתפקידים עובדי מדינה ש"לא היו ראויים" לתפקיד מבחינה פוליטית וגזעית. כלומר, שאינם נמנו עם המפלגה הנאצית או שלא היו שייכים באופן מלא לגזע הארי. החוק נועד לכוון את עובדי המדינה ברוח הנאציזם, והביא גם לפיטוריהם של יהודים רבים. מעתה, רק פקידים אריים הועסקו בשירות המדינה. בהמשך פוטר גם מי שאינו חבר המפלגה הנאצית. (מוכר גם כ"החוק בדבר השבת הפקידות המקצועית על כנה"). חוק זה סייע למעבר מדמוקרטיה לנאציזם בכך שבנה את כל צמרת הפקידות במדינה מתוך תומכי המפלגה הנאצית, ועל כן יצר מדיניות של הסכמה לביצוע הוראות המפלגה הנאצית. (בתחום החקיקה ניתן לכתוב גם על פירוק האיגודים המקצועיים והקמת "חזית העבודה הגרמנית", חוק פיזור המפלגות, החוק לשיקום הרייך, נטרול הכנסיות, מיזוג משרת הנשיאות ומשרת הקאנצלר)

תחום התעמולה:

עיתונות: מעל אלף עיתונים נסגרו בהנחיית שר התעמולה גבלס. עיתונאים נזהרו מלהביע דעות עצמאיות וקיבלו הוראות מגבלס לגבי פרסומיהם. עיתון ה"דר-שטירמר" שייצג את המפלגה הנאצית, הפך לעיתון המרכזי בגרמניה. מדי יום הופיעה בו הכותרת "היהודים הם אסוננו", אליה לוותה קריקטורה אנטישמית. פעולה זו סייעה במעבר מדמוקרטיה לנאציזם בכך שהעיתון עסק בהאדרה של גרמניה, הפצת רעיונות אנטישמיים ופולחן אישיות להיטלר. כל אלו אמצעים המשפיעים על התודעה ובונים הסכמה בקרב ההמון, לצעדיה של המפלגה הנאצית. (בתחום זה ניתן גם להציג את אספות העם, הרדיו, הקולנוע, תערוכות, תנועות הנוער ובתי הספר של האס. אס.)

סעיף ב'

התוכן של חוקי נירנברג - בשנת 1935 החליטו הנאצים לפעול להפרדה חוקית בין יהודים לגרמנים. הנאצים הגדירו באופן חוקי מיהו גרמני, מיהו יהודי ומה היחסים המותרים ביניהם. סדרת חוקים אלו, נקראת "חוקי נירנברג".

- א. "חוק אזרחות הרייך" הקובע מיהו גרמני. החוק קבע שרק בעלי דם גרמני ארי טהור זכאים לאזרחות גרמנית.
- ב. "החוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני", אשר מגדיר את היחסים בין גרמני ויהודי: החוק אסר נישואים בין גרמנים לבין יהודים וביטל נישואים מעורבים שנערכו בגרמניה או מחוצה לה. הוא אסר

קיום יחסי מין בין גרמנים לבין יהודים. כמו כן נאסר על יהודים להעסיק גרמניות אריות מתחת לגיל 45 וחל איסור ליהודי להניף את דגל הרייך.

ג. **תקנה ראשונה** לחוק אזרחות הרייך (נובמבר 1935):

לאחר שחוקקו שני החוקים בספטמבר, הסתבר כי חסרה הגדרה הקובעת מי נחשב יהודי. לכן צורפה תקנה הקובעת כי יהודי הוא:

- מי שלפחות שלושה מסביו יהודים שלמים לפי גזעם.
- מי ששניים מסביו יהודים והוא מקיים את אחד משני התנאים הבאים: (1) נשוי ליהודי/יהודייה; (2) משתייך לקהילה היהודית.

האופן בו החוקים **השפיעו על היהודים** הוא בכך שהם הפכו לתושבים זרים בגרמניה ונשללה מהם זכות ההצבעה וההגנה המשפטית. הוא הבהיר את מקומם, מחוץ לחברה הגרמנית. החוקים התייחסו לכלל יהודי גרמניה ולא רק לשכבות מסוימות בחברה היהודית. החוקים אפשרו בסיס להמשך חקיקה גזענית נגד היהודים בגרמניה.

האופן בו **השפיעו החוקים על הגרמנים** הוא בכך שהחוקים הבהירו את רצינות השלטון הנאצי ואת כוחה של המפלגה. בנוסף, היה זה ביסוס חוקי של תורת הגזע ובכך, לאזרח הגרמני הובהר מקומו בראש מדרג הגזעים הקיים על פי האידיאולוגיה הנאצית.

שאלה 3- הגטאות

סעיף א'

את מטרות הנאצים הקמת הגטאות ניתן לחלק לשני סוגים: מטרות סמויות - המטרות האמיתיות לשמן הוקמו הגטאות ושהנאצים העדיפו לא לפרסם ברבים, ולמטרות גלויות - ההסבר שנתנו הנאצים להקמת הגטאות.

- ההסבר של הנאצים להקמת הגטאות:

1. הגטו ימנע מהיהודים לסייע לאויבי גרמניה בזמן המלחמה.
2. הגטו ימנע מהיהודים להפיץ מגיפות ומחלות מדבקות.
3. הגטו ימנע מהיהודים לפגוע בכלכלה האירופאית.
4. הקמת מקום מוגן ליהודים שם יוכלו לנהל חיים עצמאיים ללא איום.

- שני הסברים נוספים להקמת הגטאות:

1. **שליטה ופיקוח:** ריכוז היהודים בערים גדולות שהגישה אליהם נוחה (באמצעות רכבות), איפשרה לנאצים שליטה ופיקוח על הציבור היהודי. בהמשך היא איפשרה העברה קלה של המועמדים לגירוש. הנאצים ראו בגטו מקום מגורים זמני לקראת השלב הבא. כך חוסלו מאות כפרים ועיירות יהודיות בכל רחבי פולין.
2. **ניצול כוח העבודה היהודי:** ריכוז היהודים היווה אמצעי יעיל לניצולם ככוח עבודה לעבודות כפייה. היהודים עבדו במחנות עבודה שנועדו לשרת את המאמץ המלחמתי הגרמני. (ניתן להציג גם את ההסברים האלה - הפרדה בין היהודים לבין האוכלוסייה המקומית; הטעיית היהודים; שבירת כוח העמידה; אמצעי להכחדה "בלתי ישירה" של היהודים).

- (1) **צפיפות:** היהודים אולצו להצטופף בשטח קטן בהרבה מהשטח בו היו רגילים לחיות קודם לכן. הגטאות הוקמו באזורים הגרועים של העיר, ועל כן תנאי החיים עימם נאלצו להתמודד היו קשים. הצפיפות בגטאות הייתה גדולה מאד – ברובם חיו בחדר אחד 7-10 נפשות ומספר משפחות חלקו דירה אחת. הצפיפות והיעדר שירותי בריאות ותברואה הולמים, הובילו להתפרצותן של מחלות ולמקרי מוות רבים.
- (2) **רעב:** השלטון הגרמני לא אפשר אספקה ראויה של מזון לגטאות. הקצבת המזון הגרמנית הייתה כ-10% ממה שזקוק אדם בכדי לשרוד. איכות המזון אשר סופק לגטו הייתה ירודה. מחיר המוצרים עלה באופן מתמיד ומשפחות עניות לא יכלו להרשות לעצמן לרכוש מזון, מה שהוביל למקרי קבצנות רבים. עם התארכות משך השהייה בגטו אזל מעט הכסף שרוב תושבי הגטו החזיקו ברשותם. מוות ברעב הפך לתופעה יומיומית.
- (3) **בעיות תברואה ומקרי מוות:** המצב התברואתי בגטו היה קשה: הביוב זרם ברחובות, היה מחסור במים חמים לרחצה, מחסור בסבון ומחסור בתרופות. כל אלו הובילו לפריצת מחלות ומגפות מדבקות (כמו טיפוס ושחפת). בנוסף הקור העז בחורף והמחסור בדלק או בעצים לחימום הגביר את קצב התמותה בגטאות. מידי חודש מתו אלפי יהודים - מרעב, ממחלות או מקור. אחת הבעיות המוסריות של הרופאים בגטו, הייתה במי לטפל קודם: את מי להציל ואת מי "להשאיר" למות.
- (4) **מחסור בתעסוקה ופרנסה:** לרוב תושבי הגטו לא הייתה עבודה והם נאלצו להתפרנס ממכירת חפצים מעטים קיבלו אישור עבודה במפעלים גרמניים או פולנים, בתוך או מחוץ לגטו. חלק עבדו במקומות עבודה שהיוודנראט סיפק וחלק עסקו בהברחות של מזון או מוצרים חיוניים אחרים.
- (5) **עבודות כפייה:** כבר מתחילת כיבוש פולין, חטפו הגרמנים יהודים רבים מהרחובות ולקחו אותם לעבודות כפייה קשות ומשפילות. עבודות הכפייה היו גם בתוך הגטו וגם מחוצה לו. היהודים עבדו עד אפיסת כוחות, ומשפחות רבות נשארו ללא מפרנס. פרנסת הבית נפלה על כתפי האישה והילדים. גם היהודים שעבדו במפעלים של הגרמנים קיבלו שכר מועט, שלא הספיק לקנות אוכל. המצב יצר בקרב היהודים צורך ל"עסקים שחורים", של הברחות וכל זאת כדי לשרוד.

השפעת תנאי החיים בגטו על תפקודה של המשפחה

המשפחה היהודית, שהיוותה עמוד התווך של הקהילה היהודית, נפגעה קשות מתנאי החיים בגטאות. הגברים, שעמדו עד עכשיו בראש המשפחות, איבדו את מעמדם בשל חוסר יכולתם לפרנס, או משום שנלקחו לעבודות כפייה. עול הטיפול במשפחה הוטל על הנשים, ופעמים רבות גם על הילדים הצעירים. הילדים היו חלק גדול מהאוכלוסייה בגטאות (בגטו ורשה, לדוגמא, כשליש מ-450,000 התושבים היו ילדים). לעיתים קרובות לא היו לילדי הגטו משפחה או קרובים, והם נאלצו להתקיים בכוחות עצמם על ידי קיבוץ נדבות, מכירת חפצים קטנים וגניבות. ילדי הגטו לקחו חלק חשוב בפעילות הברחת המזון. הם יכלו לברוח דרך פרצות בחומות ולהתחבא בקלות. בזכות פעילותם האמיצה של ילדי הגטאות, הוברח לתוך הגטו מזון רב שהציל רבים ממוות ברעב. ילדים רבים נורו למוות לאחר שנתפסו מחוץ לגטאות. כך, חוותה המשפחה היהודית בגטו היפוך תפקידים – בין גברים לנשים ובין ילדים להורים.

פעילות של שני ארגוני סיוע בגטו

- **הארגון לשמירת בריאות הציבור:** ארגון שפעל בתחום הבריאות, והיה קיים לפני המלחמה. מומן גם הוא ע"י הג'וינט. הארגון הקים מרפאות, ובתי חולים באישור הנאצים, טיפל בחולים, גייס רופאים ואחיות, הקים מרכזי חיטוי ורחצה ועוד. הטיפול שהרופאים והאחיות העניקו לקהל היהודי היה חסר ערך בגלל היעדר תרופות וציוד, אך בכל זאת הם הצליחו להציל הרבה יהודים חולי טיפוס.
- **ועדי בתים:** התארגנות זו הייתה התארגנות ספונטנית שלא הייתה קיימת לפני המלחמה. זוהי התארגנות עצמית שצמחה מתוך תושבי הגטו ולא מתוקף הוראה של יודנראט. מטרת ההתארגנות הייתה ליצור תחושת סולידריות בין האנשים שגרו באותו בניין. הועדים הוקמו בבתי משותפים בהם התגוררו מאות אנשים. פעילים במיוחד היו "ועדי הבתים" שהוקמו בגטו וארשה. עם תחילת המלחמה, תפקידם היה לדאוג למקלטים, להיאבק בשריפות ולדאוג לקשר בין דיירי הבתים לבין העולם החיצון. בהמשך תפקידם הורחב: הם טיפלו בתברואה, וניקיון הבתים על מנת למנוע מחלות טיפוס, הקימו מטבחים ומצאו מקומות מגורים למי שביתו נהרס, אספו כספים, רהיטים ובגדים מעשירי הגטו. כמו כן הם ארגנו פעולות חינוכיות ובעיקר דאגו לילדים הקטנים. הם טיפלו ביתומים שהוריהם חלו, מתו או גורשו למחנות.

פרק שני

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6 (50 נקודות)

שאלה 4 - מקור – "הפתרון הסופי"

סעיף א'

- נימוק לביסוס הקביעה כי ההחלטה על "הפתרון הסופי" התקבלה לפני שכונסה ועידת ואנזה (על התלמיד להציג אחד מאלה):
- 1. ניתן לומר כי "הפתרון הסופי" - ההשמדה ההמונית של היהודים, החל כבר עם הרצח לבורות הירי – רצח שהחל כבר עם הפלישה לברית המועצות במבצע ברברוסה בקיץ 1941.
- 2. מחנות ההשמדה, שלשם הפעלתם המתואמת התכנסה הועידה, החלו להיות מוקמים באוקטובר 1941, חודשים לפני הועידה עצמה.
- 3. מחנה ההשמדה חלמנו, בו רצחו יהודים בעיקר במשאיות גז, פעל מדצמבר 1941.
- שני הסברים לחשיבות ועידת ואנזה, ע"פ הקטע (ניתן להציג הסברים נוספים):
- 1. תיאום תהליך ההשמדה של היהודים – "...שטח את תוכניתו לפתרון הסופי..." במסגרת הועידה הציג היידריך, ראש המשרד הראשי לביטחון של הרייך, את השיטה בה יבוצע הפתרון הסופי לשאלת היהודים – סריקת אירופה ממערב למזרח, ניצול חלק מהיהודים הבריאים לעבודה ושליחת רובם למחנות השמדה ייעודיים.
- 2. קבלת הסכמה גורפת לביצוע תהליך הפתרון הסופי – "...איש לא הביע התנגדות להשמדת היהודים..." בוועידה השתתפו נציגים מכל הרשויות הרלוונטיות לתהליך ההשמדה, מהמפלגה

הנאצית, מהמנהל האזרחי בגנרל-גוברנמן וממשרדי הממשלה. ע"פ הקטע עולה כי איש מהם לא הציג התנגדות או הסתייגות להצגת התוכנית להשמדה.

סעיף ב'

היהודים בגטו התקשו לתפוס שהמציאות בה הם חיים היא חלק ממדיניות של השמדה טוטלית של העם היהודי מהסיבות הבאות (על התלמיד להציג שתיים מאלה)

1. המידע על ההשמדה הוסתר באופן יזום –

א. לא היה מדובר במבצע פומבי, אלא באירוע אפוף מעטה סודיות והטעיה, שלא היו לגביו ידיעות רשמיות.

ב. מדיניות ההסוואה וההטעיה של הנאצים בגטאות – יצירת האשליה שאלו חיי היהודים כשגרה, הדגשת המסר של יצרנות היוצרת חיוניות, הסוואת המשלוחים להשמדה כמשלוחים למחנות עבודה במזרח .

2. קושי בהעברת המידע - רק מעטים ניצלו, נמלטו וחזרו לגטאות על מנת לספר. העיכוב בהעברת המידע נבע גם ממצב המלחמה שהקשה על התנועה, ומהעובדה שעל היהודים נאסרה התנועה כמעט באופן מוחלט והיה מיעוט קשרים בין הקהילות.

3. קושי להאמין ברע מכל – יהודים רבים קיבלו מידע שמתנהלת השמדה המונית אך סרבו להאמין שהדבר ייתכן.

שאלה 5 – לוחמים יהודים, יחס האוכלוסייה המקומית אל היהודים

סעיף א'

הסיבות להצטרפות לוחמים יהודים לצבאות בעלות הברית הן :

- הרצון להוכיח נאמנות למולדת: יהודים במדינות בעלות הברית, שאפו להוכיח בהצטרפותם ללחימה את נאמנותם לארצם. יהודים אלו רצו להוכיח שבניגוד לטענות האנטישמיות על היותו של היהודי "פחדן", "תכסיסן", שינסה להשתמט מגיוס לצבא, ההפך הוא הנכון: היהודים לוקחים חלק מלא ואמיתי במאבק נגד הצורך הנאצי.
- הרצון לנקום בנאצים: בשנים 1942-1943, הלכו והצטברו ידיעות על מעשי הזוועה של הנאצים ביהודי אירופה. יהודים רבים הצטרפו לצבאות בעלות הברית במטרה לנקום בנאצים על הטבח שהם מבצעים בבני עמם.
- הרצון לסייע ליהודי אירופה: יהודים שהצטרפו לצבאות בעלות הברית, קיוו שהגעתם לאירופה תסייע להציל את שרידי היהודים שנותרו ביבשת. דוגמא ללוחמת יהודייה בצבאות בעלות הברית: **חביבה רייק**. עם תחילת מלחמת העולם השנייה, עלתה חביבה לישראל, הצטרפה לקיבוץ והתגייסה לפלמ"ח. היא **התנדבה לשליחות בצבא הבריטי** שבמסגרתה הוצנחה מעבר לקווי האויב הגרמני. היא הצטרפה לחבורה של צנחנים יהודיים שגויסו לצבא הבריטי וכינו "צנחני היישוב". **מטרת השליחות**: לסייע לטייסים ולשבויים של בעלות הברית. בנוסף למטרה זו, ניסו צנחני היישוב לסייע ליהודים שהתגוררו בשטח המשוחרר על ידי בעלות הברית, לצאת בבטחה מאזורים בהם יכלו להיתפס על ידי הנאצים. לשם מטרה זו, יצרו חביבה וחבריה קשר עם חברי תנועות נוער יהודיות שלחמו בקרב הפרטיזנים.

כאשר כבשו הגרמנים את האזור בו שהו חביבה והצנחנים היהודים. לאחר ארבעה ימי בריחה, נתפסו על ידי ה-אס.אס. חביבה נשבתה ונלקחה למאסר. חודש לאחר מכן, היא הוצאה להורג יחד עם צנחן נוסף ועוד כמאתיים יהודים. גופתה נתמנה בקבר אחים. ב-1952 הובאה למנוחת עולמים בחלקת הצנחנים בבית הקברות הצבאי בהר הרצל.

סעיף ב'

הגורמים שהשפיעו על יחס האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בארצות שכבשו הנאצים: על התלמיד להציג שלושה מאלה:

- **מידת העצמאות של המדינה הכבושה:** ככל שהמדינה הכבושה שמרה על עצמאות, כך היו יותר גילויי עזרה מצד האוכלוסייה. אבל ככל שעוצמת הכיבוש הנאצי הייתה חזקה יותר, כך היה קשה יותר להציל את היהודים. לדוגמה: בפולין התקיים משטר כיבוש מוחלט שהפעיל טרור נגד היהודים בסיוע האוכלוסייה המקומית. באיטליה לעומת זאת, היהודים היו בטוחים וזכו לתמיכת האוכלוסייה כל עוד השלטון שמר על עצמאות.
 - **מסורת אנטישמית:** היחס אל היהודים לפני הכיבוש הנאצי, השפיע על היחס אליהם בזמן המלחמה. ככל שהמדינה הייתה בעלת מסורת אנטישמית, כך היחס ליהודים היה רע יותר. ברומניה, ליטא, לטביה ואוקראינה נרצחו יהודים מתוך רצון והתלהבות של האוכלוסייה המקומית רווית השנאה ליהודים.
 - **מסורת דמוקרטית:** במדינות בהן המשטר והחברה היו דמוקרטיים, וזכויות אזרח ושוויון היו ערכים מוטמעים, סייעה האוכלוסייה יותר ליהודים. לדוגמה הולנד בה ניצלו יהודים רבים על ידי האוכלוסייה המקומית. דוגמה נוספת היא דנמרק, בה התגייסה החברה כולה להצלת יהודי המדינה.
 - **קיומן של מחתרות התנגדות לנאצים:** המחתרות שפעלו נגד הנאצים, ראו בהצלת היהודים מעשה התנגדות לנאצים. בדנמרק למשל, השלטון שיתף פעולה עם המחתרת והדבר סייע להצלתם של 7,000 יהודים שהוברחו לשבדיה בכלי שיט.
 - **תנאים גיאוגרפיים:** האם קיימת אפשרות במדינה להסתיר יהודים או להבריחם מעבר לגבול. למשל מצרפת ואיטליה, היה ניתן להבריח יהודים למדינות ניטרליות כמו שוויץ וספרד. מדנמרק ניתן היה להשיט את היהודים דרך סירות לשוודיה.
 - **מספר היהודים ופיזורם במדינה:** ככל שמספר היהודים היה רב יותר, כך הצלתם הייתה קשה ומורכבת יותר. במדינות מערב אירופה, בהן לא היה מספר רב של יהודים, היו קל יותר להזדהות איתם, ולכן להגיש להם עזרה. היהודים במדינות אלו, ניהלו חיים מודרניים בשיתוף האוכלוסייה המקומית, ולכן רבים פעלו על מנת להציל אותם בתקופת המלחמה.
- דוגמה לפועלו של חסיד אומות עולם: **אוסקר שינדלר**.
- תעשיין ואיש עסקים גרמני שהצטרף למפלגה הנאצית ועבד עבור המודיעין הגרמני בזמן כיבוש פולין. לאחר כיבוש פולין עבר שינדלר לפולין בחיפוש אחר הזדמנויות עסקיות. הוא השתלט על מפעל שהוסב לייצור תחמושת בקראקוב. הוא ראה ביהודים כוח עבודה זול ולכן העסיק אותם.
- מאוחר יותר, עם התבהרות כוונות הגרמנים לחסל את היהודים ב"פתרון הסופי", החליט שינדלר לנסות ולהציל את עובדיו. החלטה גורלית זו סיכנה את מעמדו ורכושו. בעזרת קשריו וכספו הצליח להערים על הנאצים ולהשתק אותם. ב-1944, כאשר חלק מעובדיו שולחו לאושוויץ, שיחד שינדלר קצינים נאצים כדי שאותם יהודים יועברו מאושוויץ למחנה עבודה, ובכך הציל את חייהם. מקרה הצלה נוסף שעשה שינדלר, היה קליטתם של למעלה מ-100

יהודים שהיו בדרך להשמדה, מעבודה במפעלו. על אף שסבלו מחרפת רעב וכוחם הדל לא הספיק כדי שיוכלו לשמש כפועלים, שינדלר "שכר" את שירותם ובמהלך זה הציל אותם מהשמדה.

שאלה 6 – הגטאות בזמן ביצוע "הפתרון הסופי"

סעיף א'

הדילמה של חברי היודנראט בנוגע ליחס אל ארגוני המחתרת ולפעילות המחתרתית בגטו – **האם לשתף פעולה עם ארגונים אלה ולסייע להם או לפעול נגדם.**

לשתף פעולה עם המחתרות – משמע לאפשר התנגדות לנאצים ואולי הצלת חלק מהקהילה, אך בכך להגביר את הסיכון להיתפס ולהיענש בחומרה על כך ואולי אף להקדים את חיסולו של הגטו. היו יודנרט שאפשרו את פעולתם של המורדים ואף שיתפו עימם פעולה, אם בהברחת אנשים מחוץ לגטו תוך מתן אספקה ותעודות ואם בתמיכה בארגון מרד פעיל.

לא לשתף פעולה עם המחתרות – משמע למנוע פגיעה קולקטיבית בגטו והקדמת חיסולו, לשמור על הקהילה זמן נוסף שאולי נדרש עד לשחרור. בכך לא לאפשר למורדים לפגוע בנאצים מתוך הגטו ולאפשר לנאצים לבצע את פעולתם נגד היהודים ללא כל התנגדות.

היו יודנרט ששללו את פעילותם של המורדים ואף הסגירו את מנהיגיהם לידי הנאצים.

דילמה נוספת של חברי היודנרט בזמן ביצוע הפתרון הסופי היא:

האם לשתף את הציבור בגטו במידע על מדיניות ההשמדה?

לשתף – משמע לאפשר ליהודים לבחור מה לעשות עם המידע (בריחה, הסתתרות) ובכך לא להיות חלק ממנגנון ההטעיה וההסתרה הנאצי, ולהסתכן בענישה חריפה מצד הנאצים.

לא לשתף – משמע לשמור על הציבור רגוע ומשתף פעולה מאחר ואין באמת דרך להתמרד או להתנגד, ובכך להרוויח אולי עוד זמן עבור הקהילה כולה.

היו שלא האמינו בעצמם שהמידע נכון, והעדיפו להאמין להבטחות הנאצים כי מדובר באמת ביישוב מחדש.

דילמות נוספות שהתלמיד יכול להציג הן:

- האם לבצע את הוראות הגרמנים ולהכין רשימות "ליישוב מחדש" / עבודות במזרח" ובכך בעצם לשתף פעולה עם תהליך ההשמדה.
- האם להפוך את הגטו ליצרני כדרך להצלה או לדחיית ביצוע פינוי הגטו.

סעיף ב'

- מטרות המרד בגטאות היו:

- (1) נקמה בנאצים על רצח המוני היהודים.
- (2) מוות בכבוד: הלוחמים ידעו שהם לוחמים ללא סיכוי לנצח או להינצל, אך בחרו למות כבני חורין, תוך התנגדות.
- (3) "למען שלוש שורות בהיסטוריה": שהדורות הבאים ידעו שהייתה גם התנגדות לנאצים והיהודים לא הלכו כ"צאן לטבח".
- (4) לבסס את דמות "היהודי החדש" שיודע להגן על עצמו, מנוגד לדמות היהודי הגלותי, על פי האידיאולוגיה הציונית.

- **ייחודו של מרד גטו ורשה** הוא (על התלמיד לציין שלוש דוגמאות מבין אלה)
- (1) **ההתארגנות של הלוחמים לפני הלחימה**: מרד גטו וארשה היה היחיד שהוכן בקפידה: היקף ההכנות למרד והכנת תשתית של בונקרים בהם הוסתרו מזון ותחמושת. נחפרו תעלות אשר חיברו נקודות-קשר למים וחשמל. **המורדים הקימו "גטו וארשה תחתי"**. קבוצות המורדים עברו אימונים בלוחמה בשטח בנוי. נאספו כספים ותרומות לרכישת נשק: רובים, רימונים ובקבוקי תבערה. הגטו חולק לאזורים, והוקמו מפקדות אזוריות עם מפקדים לכל אחת מהן. **(בחלק זה ניתן לציין את מספר הלוחמים הגדול - 750 לוחמים השתתפו במרד, מספר גדול בהשוואה למרידות בגטאות אחרים)**.
 - (2) **התמיכה של תושבי הגטו בלוחמים הייתה גדולה**: נוצרה ברית בין הלוחמים לבין אחרוני היהודים בגטו. המרד שפרץ באפריל 1943 לא היה רק מרד של הלוחמים, אלא מרי עממי של למעלה מ-50,000 יהודים. יהודי גטו וארשה נטלו חלק במרד בכך שלא נענו לקריאות הגרמנים להתייצב לסלקציות, והתחבאו בהמוניהם בבונקרים.
 - (3) **משך הזמן לו נזקקו הנאצים עד חיסול הגטו** (כמעט חודש): זמן זה היה הממושך ביותר. כמעט חודש ימים החזיקו מעמד לוחמי המרד, ואף גרמו לגרמנים לסגת בשלב הראשון. משך הזמן הארוך, לא היה ברובו זמן לחימה, אלא הזמן בו נדרשו הגרמנים לכבוש בונקר אחר בונקר, ולהוציא את תושבי הגטו שהסתתרו.
 - (4) **מדובר במרד עירוני ראשון באירופה, שגם היווה השראה** למחתרות במקומות אחרים למרוד כנגד כל הסיכויים: השמועה על מרד גטו ורשה פשטה באירופה ונתנה תקווה ליהודים בגטאות ומחנות הריכוז, כי הם יכולים למרוד למרות שהסיכויים לשרוד אפסיים. המרד הראה שיש דרך אחרת מלבד "ללכת" לטבח".
- נקודות נוספות שניתן להתייחס אליהן: מספר האבדות שספגו הנאצים; העובדה שלא הוכנה דרך נסיגה - לוחמי המרד החליטו להילחם עד הכדור האחרון.